

PÍA O PAXARO DA PAZ. O COUREL DE MARÍA MARIÑO

Olga Novo

Á memoria de María Mariño e de Uxío Novoneyra.

*Para os membros da “Asociación Ecolóxico-Cultural SOS Courel”,
paz para o noso lugar.*

*Para a miña amiga Isabel Valcárcel,
que lle chama ó solpor “a hora do poder”.*

VIVIR CORENTA VIDAS

Je vis comme si j'avais quarante vies,
Où m'aventurer,
Où détruire l'une après l'autre les destinées épaisses,
Où trouver loin de mes temps des temps où m'égarer.

Nuage au ciel errant,
Ruisseau d'herbe et herbe coulant,
Hâte sans fin rafraîchie,
Je me fuis de vie en vie.
(...)

Armand Robin.

A poesía non ten lugar ou éo ela mesma. A palabra poética é unha palabra errática a través da cal se poden vivir, como quería o poeta bretón Armand Robin, corenta vidas. El viviunas nunha pequena aldea bretoa de comezos do século XX. Emily Dickinson escribiu toda a súa obra na fonda soidade do seu páramo natal, de onde apenas saíu, pero desde onde comprendeu a esencia da condición humana e lanzou os grandes interrogantes da existencia a competir co ritmo do voo da abella. Anna Akhmatova fíxoo no seu cuarto propio da dor en Rusia. Teresa de Xesús nunha cela. Virginia Woolf nunha casa en Bloomsbury. O lugar da poesía é ela mesma: a nómade e sedentaria condición da revelación. Mais tamén o lugar, un lugar concreto, pode desvelar o senso enteiro do universo, pois pode converterse en epítome da totalidade do cosmos.

María Mariño pasou a maior parte da súa vida nas altas montañas solitarias do Courel, nun mundo afastado do mundo, pero que para ela contivo a posibilidade de vivir as corenta vidas que desexaba, desde a do fento á da fonte, desde a do castiñeiro frondoso á do humilde paxaro pequeno. O lugar recóndito e remoto proporcionoulle a liberdade de vivir, nunha soa, tódalas vidas. Porque a poesía é unha experiencia múltiple para quen sabe vela e vivila.

A MONTAÑA DE LUZ

María Mariño chega ó Courel no outono de 1946 acompañando ó seu home, Roberto Posse Carballido, que é destinado como mestre á escola de Romeor do Courel, e máis tarde á de Parada¹. As primeiras impresións que María Mariño recibe do lugar contrastan fortemente no seu espírito coa apertura do infindo horizonte marítimo. O seu novo destino vital condúcea a esta “fosa de altura” cuxa beleza non se lle evidencia na total rotundidade ata máis tarde. Pois ademais, no Courel María Mariño padecerá a morte da súa nai, feito que lle provocará unha profunda crise nerviosa (Sanjurjo 2006: 8).

Ela mesma dará conta desta primeira impresión da grillasa montañosa do interior lugués nunha prosa do libro *Más allá del tiempo*, recentemente publicado: “He recibido tan mala impresión de este panorama gris montañés, que en toda la noche no he podido conciliar el sueño” (Mariño 2007:106). Escribe isto desde a memoria e a ollada distanciada polo paso do tempo para engadir, a continuación, a súa unión presente co mesmo espazo: “y pensar que después de varios años en esta bella comarca –hoy para mí suntuosa- llegué, al fin, a este espléndido hoy, mañana de luz la cual en mí reinará siempre.” (Mariño 2007:106).

A luz presente da montaña revelada na súa suntuosidade é unha luz matutina, unha luminosidade prístina que devén signo e destino da poeta. Esa claridade cósmica é tamén unha luminaria espiritual, pois no Courel María Mariño encontrarase a si mesma e asumir a súa profunda vocación de escritora, o seu *fatum* poético. No Courel, María Mariño dará comezo e fin á súa obra literaria, alentada pola xenerosa lucidez do outro cantor do Courel, Uxío Novoneyra, que soubo descubrir en María Mariño, a Poeta radical, a voz única que el bautizou como “dinamiteira da fala”. É pois, a montaña courelá, non soamente paisaxe inspiradora, senón un *topos* cargado de significados existenciais onde o eu e o nós, o eu e o todo pode devir un, e transmitir o seu escondido senso límite. Pois Uxío Novoneyra viu quen era María Mariño, María Mariño soubo ver que era o Courel.

María Mariño manifestará poeticamente este duplo movemento de negror primeiro-recollemento na aba do monte-, e de esplendor definitivo, nun poema de *Más allá del tiempo*. Nesta composición expónse nidiamente o paso do recollemento existencial -que proporciona a escoita íntima da propia alma espertando ó canto: “oí hablar a mi alma muda”-, á expansiva recepción da iluminación vital. A poeta experimenta no Courel, polo tanto, o paso da mudez ó canto, o paso do tánatos á epifanía solar:

En un rincón de una tarde oscura,
cubierta con el manto gris
de una montaña,
me albergué y
oí hablar a mi alma muda.

Otra tarde de alegría y esplendor
envuelta en claros rayos

de Sol,
a lo lejos me miró
y al verme con mi alma
fría,
sacó su manto y me lo
dio. (Mariño 2007: 143)

Pois a Montaña entrega a súa luz, a luz entrega a súa Montaña.

CAMIÑAR POLA BORRASCA

Hai moitos camiños nas aldeas que vanse ensarillando us nos outros e vanse adeitando ás bocarribeiras e paran nas fontes e senten o que se fala nos pazos e nas soleiras dos bares e chegan ás cidades e se fan rúas e volven novamente a ser camiños. Estes teñen unha chea realidade: son obras tamén da cultura, obras inconscientes da cultura, na cual entra tamén un certo senso da beleza (...), porque parece que ese camiño vai escollendo os lugares, os observatorios máis a propósito pra poder disfrutar das nubes, das bidoeirás, dos outonos, do devalar constante das cousas.

Ramón Otero Pedrayo

María Mariño accederá finalmente á poesía da montaña courelá por vieiros ascensionais, tal e como entra no recoñecemento da súa propia voz, intuída e sentida desde a infancia. Mais tanto á serra como á experiencia creadora chégase na ascensión que implica unha profundización abisal. Noutro lugar temos dito que hai poetas que miran ao lonxe e outros que miran ao fondo. María Mariño é destes últimos, por iso ela é quen de ver a esencia, en aparencia contraditoria, do Courel como “Fosa de altura”. Esta paradoxal verdade viva marcará fortemente a linguaxe de María Mariño, indagadora na pura contradición, *dinamiteira da fala* que fai ruxir “a bouza no gado” (Mariño 2006: 73).

María Mariño percorre o camiño que vai dela ó Courel, en plena madurez percorre o camiño que vai dela a ela mesma. Desde a nena extasiada na contemplación e na marabilla sensitiva: “Rodeada dun camiño dinde nena fun medrando./ O meu peito gardador sabe que por il non ando” (Mariño 2006: 128). É a experiencia poética para ela un “camiño rebuscado”, que presta o don e non entrega totalmente o seu misterio: “Teño muito que atopei nun camiño rebuscado./ Anque é meu del non son dona. Soio sei que por el falo.” (Mariño 2006: 118). A poeta abéirase ó límite do coñecemento para só vivir coa certeza do canto. Un canto que parece contraerse especialmente no Courel, tensada a expresión á imposibilidade de conter o todo que a Natureza encarna nel. E así, María Mariño contempla, coa ollada interpretativa da filósofa, a mínima expresión do atallo, que conduce de maneira rápida, pero tamén oculta e segura, ó destino desexado: “Se abrevian en estas montañas los caminos largos e incómodos por sus acertados atajos, al igual que se abrevia la idea en la infinidad de un sentimiento.” (Mariño 2007: 104).

Unha vez entrada no atallo a si mesma, María Mariño non deixará de escribir ata o momento da morte en 1967. Ó longo deses vinte anos, verá María clarear os camiños “entre a huella longa do carro” (Mariño 2006: 73), contemplará e dirá extasiada ante a plenitude da natureza vizosa: “Cantos camiños fartos!/ Cantas froes recedentes!” (Mariño 2006: 79). Os camiños longos que marchan serra adiante, os camiños que logo se perden, os camiños que van morrer a un leiro, os que rodean ou serpean, son todos camiños-labirinto da vida e do soño. No Courel, María Mariño descubrírase camiñante da borrasca, camiñante de mares sen ondas, andarega da “fosa en cume” agora comprendida e amada. Así se nos deixa ver, libre para soñar e para ser, camiñando a existencia, como advirte nun fermosísimo texto en prosa do seu libro *Más allá del tiempo*:

-Oh -pienso-, mi amigo duerme. Dijo que no hablaría de sueños y está soñando.

Lo cojo de la mano y los dos nos lanzamos al vacío... Yo me calzo las jaulas de invisible alambre con las que he visto caminar al hombre por el espacio en uno de mis sueños de los mundos de antaño y lo mismo que éstos, camino; camino en nubes de incienso, en fosa de cumbre, entre sombras sin Sol. Camino en mares sin olas, en voces sin eco... camino... camino por la borrasca. (Mariño 2007: 94-95)

Poetiza María Mariño o símbolo polisémico do camiño tamén ao fío da tradición literaria, como metáfora da vida e do tempo, nunha poética marcada pola reflexión case obsesiva sobre o discorrer temporal², o significado do pasado, o *continuum* existencial e o sentido último da vida. A obra de María Mariño é Luz e Sombra, presente e pasado, felicidade máxima e sufrimento profundo. A clarividencia poética expresaraa a través da imaxe do camiño aberto: “En abiertos caminos, claros y amplios,/ -ayer sombras de sueño-/ peregrina hoy mi voz”. Neste senso, María Mariño sabe do tempo como un camiño único onde se resume o sentido da vida:

¡Camino amigo!,

en el cual azotará un ritmo:
donde cantan las cosas.
Mueren las vidas.
Nacen las sombras.
Y mecen las almas.

¡SOLO UN CAMINO! (Mariño 2007: 76)

A permanente reflexión mariñá sobre a temporalidade atópase a miúdo marcada pola chegada a esa “segunda existencia” que é a experiencia creadora, de modo que este feito marca unha fractura co pasado. Así se pode ver, por exemplo no poema “MI AYER”, de *Más allá del tiempo*. Ese “¡Camino del pasado/ que en MAÑANA/ ha de volver!” (Mariño 2007: 147-148), lévanos á visión da nena María Mariño, costureiriña en Noia, na humilde infancia absorta e traballadora da nena que fía, tece e canta. En “MI

AYER” a autora explicita o abandono dunha vida pasada, a vida da costureira, trocando o seu “camiño”, cambiando a canción popular polo canto personalísimo que dá senso completo e total á súa nova vida. E agora María Mariño é para sempre unha nena subida ó cumo de si mesma:

La niña hilaba.
La niña tejía.
La niña cantaba.

No teje la niña,
ya no tiene hilo.
Aquel su buen huso
trocó su camino.
Otra canción la niña
ha aprendido. (Mariño 2007: 147-148)

Mais tamén o camiño morre, tal a vida. Di Otero Pedrayo que hai tamén camiños que se perden, “É mui triste -di el-, é unha cousa melancónica e fermosa que así como se perde moitas veces un cantar na brétema”. María Mariño indagará na esencia mesma do acabamento vital no seu derradeiro libro, *Verba que comeza*, escrito xa na enfermidade e na proximidade da morte, e farao a través da experiencia da desposesión. E así, o definitivo exilio do corpo enfermo entrará na verdade negra do “Sol que xa non quenta”, na certeza seca dunha néboa que non molla ou dun vento que xa nada deixa. Estamos ante unha poética do “ubi sunt?”, do desgarrar ante a perda da forza física, pois os elementos xa non se entregan á poeta, o mundo natural afástase dela rompendo a antiga fusión que fixera deles unha única realidade, un ser total que contempla o cosmos ou aboia nel deixándose ser. Esta experiencia tan próxima ó concepto oriental do Tao será unha das liñas estruturais da poética de paixón telúrica e mística materialista de María Mariño, tantas veces sinalada pola crítica desde Novoneyra ata Carmen Blanco e compartida polo primeiro en profunda harmonía poética (Novo 2004: 44). O poema 17 de *Verba que comenza* abéirase á experiencia da disolución, ó definitivo interrogante que a conciencia e consciencia visionaria da poeta formula ante a morte³. Perdida a plenitude física, “o camiño de sol enteiro”, a poeta enfróntase tamén á mudez, á perda do canto que constitúe a razón última do seu ser: “núa de ti que son./ (...) si algo oio non entendo./ Quero falar e non digo./ Ouh!” (Mariño 2006: 179-180)

17

Onde queda o meu camiño?
Meu camiño aquí de sol enteiro,
de auga de chuvia,
de vento e loita.
Donde queda?
Derruboume e non sei del.

No me ergo.
 Derruboume dinde a súa escada –miña forza-,
 cuio fondo aquil que por min fala,
 magóame, di
 e faime.

Camiño de sol, hoxe no me quantas,
 camiño meu!
 No me mollas cas túas vertentes néboas de augas fartas,
 no me deixas luz –faro aquil que fireu o vento-.
 Para que me queres núa?
 Núa de ti,
 núa de ti que son.
 Si algo de ti me levan
 non o sei,
 si me traen non teño para que darlle,
 si algo oio non entendo.
 Quero falar e non digo.
 Ouh!
 Xa no me deixa nada o vento.
 Xa no me quenta o sol.
 Xa no me molla a chuvia.
 Son esquecida.
 No me atopa a terra –peladiña en gromo-,
 aquela que pareu o tempo. (María Mariño 2006: 179-180)

ABRÍDEME A FIESTRA, QUE O MONTE QUÉREME VER...

Mais o camiño de María Mariño é sobre todo un camiño interior, un camiño traído de fóra para dentro, contemplado na súa atemporal verdade, na súa radical sinxeleza auto-suficiente como é a da vida imparabile. Este entañamento, esta apropiación e internación da poesía exterior fainas María Mariño, como o fixeron tantas outras mulleres, desde a fiestra do seu privado mundo. Sendo para elas o espazo doméstico, unha negación da esfera pública pero, ó mesmo tempo, un reduto ó abrigo das guerras do mundo. E así, desde o máis íntimo espazo da soidade radical que busca o auténtico, escribiron soas as súas grandes obras invisibles, debruzada a ollada na fiestra. Pois a Poesía é a única fiestra que abre para dentro e para fóra: que trae o universo a nós e nos lanza ó infinito desde o noso dentro máis oculto. María Mariño deixounos unha composición precisamente titulada “MI VENTANA”, onde desprega a forza simbólica da ventá como o seu “aposento verdadeiro”, na cal repousa toda a súa esperanza. Pois a máis pequena das fiestras que a comunica coa beleza natural permítelle respirar: o seu cuarto énchese de osí-xeno como o seu peito de inspiración e plenitude. Estamos ante unha respiración vital e poética a un tempo. A fiestra comunica o eu co Todo e traduce o Universo na palabra acendida da poeta. É, pois, a humildísima fiestra o espazo de escritura, o mirador do cosmos, o lugar desde o que se interroga a vida. A carón da fiestra a poeta deixa de ser a muller da *domus* para ser a visionaria entregada á contemplación e interpretación do nómeno eterno:

MI VENTANA

La más reducida ventana de las cinco
que hoy invaden de oxígeno mi
estancia
es mi verdadero aposento.

Tengo en ella mi esperanza.
Esperanza, la que un día ha de
sobrevivir en mí.

Mi ventana lleva y trae mis desvelos.
Mis impresiones.
Mi retorno.
Mi soledad.

Mi ventana surge en mis frases
como letra del abecedario,
aliento encendido ardentemente
por el sentimiento
concreto dictado de su alma.

Sólo ella ha traducido el Universo
en mí.
Sola, espera de la alborada.
Sola, le dice lo que calla el mar.
Me dice del peregrino acento del río.
Del despertar de las rocas.
Del sentir de la tierra.
Del enverde brillar del musgo,
y de la dorada sequía del estío.

(...)

Hoy el canto del cuco
no es cortante ni apresurado,
tiende en su vuelo un acento
que se trueca en poso,
un acento que sobrelleva en la
calma,
la pregunta de mi ventana.
(...)

(Mariño 2007: 78-82)

A ventá adquire pois, na obra de María Mariño, unha profunda significación simbólica, pois permite alcanzar a tensión extrema que fai da voz un canto irrepetible, ese “aliento encendido ardentemente”. A través da ventá a poeta aprende e aprehende a completude do Universo e a súa linguaxe cifrada na “espera de la alborada”, o acento do río, a mensaxe do silencio do mar, o sentir da terra e das rochas, o mofo e a seca. E se a fiestra nos leva a ese espazo íntimo, a noite completa o tempo interior. En “MI VENTANA”, María Mariño transmitíranos a súa experiencia de escritura nocturna na fies-

tra, tal un templo e unha experiencia mística: “Como otras muchas noches,/ voy a pasarme esta/ en el presbiterio de mi ventana” (Mariño 2007: 79). Na total soidade que propicia a cómplice escuridade da noite, chega a hora da escrita para a poeta, tal unha “cita” co segredo, co prohibido, que excita os sentidos e a intelixencia fulgurante: “-Sí, insisto, en este momento/ mi pulso excitado por la hora citada,/ ajusta el bolígrafo.” (Mariño 2007: 79). Para Mariño, o mundo da noite é un mundo protector, que vela...

El mundo de la noche vela
el diálogo de mi sentimiento.
El mundo de la noche vela,
la equivocación...
la justicia... (Mariño 2007: 79)

Na noite, a terra desprega sensualmente o seu aroma baixo a chuvia, a noite entronizada na súa paz esencial é testemuño da escrita, tal unha amiga que mira e protexe: “Observa la noche en su paz/ esta descripción mía”. Tempo propiciatorio para a comprensión última do Todo, no que a propia poeta se dilúe e funde ata atopar o seu verdadeiro senso no seo da Creación, da creación:

¡Oh, Todo!, Tú que sabes lo que eres,
y quién eres,
Tú que ves de mí el dolor,
Tú que ves de mí la fuerza...
¡Tú que ves de mí...!

En Ti la aurora enciende su vela.
En Ti el alba yergue mi espíritu.
En Ti canta el nido la esperanza,
el órgano de la mañana
gira a su alrededor.
En Ti velan las aves;
De Ti lucha el poder,
de Ti lucha... (Mariño 2007: 80)

Cos primeiros raios de sol, a poeta contempla o novo día “en ola de esperanza”, e con el, a imaxe das humildes casas populares do corazón da montaña luguesa. A ollada da poeta detense no mundo solemne da paz e do traballo, na sinxela elegancia dos pobres. As criaturas medran nos niños, e mentres medra o Sol, a mañá introduce a paz nas plantas e a contemplación do poder da sombra fai enmudecer a poeta no silenzo total do cosmos esperto nunha mañá calquera:

¡PODERÍO
se llama la sombra!

Mi voz siempre clara hoy
se ahoga,

se ahoga como el náufrago,
 en las olas ya perdido,
 se ahoga como un río
 que desemboca en un
 mar.

Las aves y el órgano de la mañana
 con todas las cosas
 parecen querer compartir del sentimiento
 por mi voz ahogada.

Todo calla,
 calla todo como un luto... (Mariño 2007: 82)

Precisamente un dos poucos poemas que contén explícita a referencia ó Courel é o titulado “NOITE CAURELÁ”, no que a noite se equipara a un cantar que entrega fielmente o seu poder a unha “voz-deserto”. Dela parece proceder unha alta e profusa tensión poética: “Canto choi dil me veo polo eixe do seu verso! É a noite cegadora dos ucedos, tinguidora dos aires, a que infunde a total escuridade ó existente. A noite non é aquí contemplada na total quietude do sono e do olvido do día, senón que é evocada na súa acción, “cega”, “tiñe”, “téndese”, realiza o seu negro labor eternamente recomezado, igual a si mesma, a noite courelá de María Mariño non é unha noite abstracta senón un ser personalizado e atraente, un misterioso centro de accesión ó poético:

NOITE CAURELÁ

1

Ládranlle á noite os cas i ela de ben cega o ucedo.
 Tiñe os aires a noite. Nela síntese medo.
 A noite téndese ó sono que a aurora espera cedo.

2

A noite foi un cantar dun fiel ben en voz-deserto.
 Canto choi dil me veo polo eixe do seu verso! (Mariño 2006: 101)

PASA O SILENCIO DANDO VOCES

María Mariño é unha desas poetas intrusas na Voz escura e vella que garda a natureza. escoita así desde nena as voces da materia, escoita o barullo que se lle interna dentro e toda a súa loita como escritora é dar forma e paso a esas “mestas voces” que leva o día “pola calzada do sol”, mensaxe indiscrutable que “Anque un xordo pode oíla,/ non se lle entende o seu són.” (Mariño 2006: 116). E non obstante a poeta asexu e atopa a certeza do vello cantar do río e o zoar do vento e o son da chuvia, a calor do sol. E lanza a definitiva interrogación sobre a esencia humana ou a soa existencia cósmica. María Mariño sitúase así ante o abismo do coñecemento -” Somos algo do seu berce/ou Il é

todo o que hai? (Mariño 2006: 116)-, sabendo que probablemente non obterá resposta ou unha escura intuición pode gurgullarlle dentro en forma de contestación, pois María Mariño escoita a voz da materia como escoita o silencio das cousas que sobe mesmo á superficie dela, é dicir, á experiencia creadora:

O silencio das cousas, hoxe,
aboia, aboia en min.
Remos navegan terra ó lonxe,
volvendo as augas cara min. (Mariño 2006: 119)

O gusto polo silencio marca tamén algunhas das prosas de *Más allá del tiempo*. María Mariño consegue levarnos a un instante primordial dunha creación intocada, absorta en si mesma, onde cada cousa garda silencio na súa total completude, e ese silencio é un silencio extático, unha respiración contida, o pulmón do mundo que se detén un intre porque é en si mesmo todo osíxeno. O silencio do Courel de María Mariño é un silencio sacro, é unha voz inaudible que vén do principio dos tempos e vai máis aló do tempo. Pois o Courel ten exactamente o ton do silencio poético:

!Todo calla! Calla todo como queriendo escuchar la voz del silencio, frase íntima de la naturaleza. (...) ¡La tarde parece extasiada en el monótono silencio!
La piedra gris que enzarza la cumbre ha adquirido otro color más oscuro.

¡Nadie camina! ¡Nada se oye!

El mundo del sendero calla y teje en su refugio. Hasta los pájaros parecen haberse quedado dormidos. Sólo el cuco marca en esta bella soledad su viejo acento de cuando en cuando. (Mariño 2007: 104-105)

A profunda escoita mariñá é creadora de estampas ancoradas nunha atemporalidade que constitúe non obstante o cerne da vida. O segredo destas voces naturais espreita a tensión poética da autora, ela escribe desde a sospeita, desde a sabedoría de quen admite o seu descoñecemento e se abre como abren as sombras as ás na carballeira, alí onde zoa “algo que non é o vento.” (Mariño 2006:75). Nese camiño vital de escoita e alerta, o tempo pasa por María Mariño trastornado cara a atrás a cara a adiante, ás veces cun certo “mirar dun antonte”. A poética do intre en María Mariño é unha poética da contención contante e do desbordamento incontible, pois nela multiplícanse os cantos, as luces, os olores, a serena e rotunda sensualidade do existente; polos seus versos cruzan labregos eternos, o ar detense e a chuvia chóvese a si mesma desde o principio ao final dos tempos:

Arrecenden os sendeiros
nas agras zoan as fontes.
Labrego afala ó seu gado.
Mide o tempo a súa ponte.

Aire quedo e tembrando.
Chove perto, chove lonxe. (Mariño 2006: 98)

A chuvia pois, é outro centro de acceso á éxtase, auga que se apropia da ollada para non deixala ir, a chuvia concentra as miradas nela mesma, dinos María Mariño que é “dona da ollada” (Mariño 2006: 99). Señora do tempo mínimo e constante da pingoadá, a chuvia representa igualmente o transcorrer dunha vida e o retorno eterno, que ten na poeta “o seu reprego”: poeta-recolectora da auga que vén do ceo, da gota verbal espermática, que contén o xene da existencia libre e o misterio da poesía, ese “mar sin ondas”:

1

Pinga, pinga hoxe a chuvia. En min ten o seu reprego.
O sol que o vai menguando olla ben o que eu non vexo.

2

Mares hai sin ondas neles e hai teitos sin niadas.
Eles teñen o que ven i outros teñen sin olladas. (Mariño 2006: 117)

Mais María Mariño ten a experiencia non só contemplativa senón a unitiva. E así nolo deixa ver nalgún dos poemas de *Palabra no tempo*, onde a fusión e confusión coa gota de chuvia dá paso a unha nova existencia liberada no xogo da encarnación. A antiga nena regresa agora convertida nunha pingoadá que xoga a pillar co Sol, que rola polos campos e camiños coma polo “retorno”. Así María Mariño, convertida a poeta en auga que esvara e se desliza non atopa apenas obstáculo na súa carreira tola e desbocada, desvelándonos deste modo a súa verdadeira natureza de “tola soñando”. Pasa todo por ela e ela pasa por todo. Pois a natureza crúzaa de parte a parte, e deste xeito pode ela, co tremendo poder poético que a asiste, cruzar o mar desde o fondo, desde a súa pequena casa nun monte do Courel, perdida para o mundo, encontrada para si mesma. Libre para dicir e sentirse reconfortada e realizada na súa plena contradición, na imposibilidade lingüística. Unha poeta que vai rolando ladeira abaixo é xa unha voz imparabile:

12

Eu non sei quen manda hoxe que fixo de min
pingoadá.
Vou rolando, no me teño,
no me pilla o Sol,
no me ergue a nebra, rolo,
rolo,
rolo por pulo,
rolo por retornos
e por pisadas vellas.
Atrancouseme no paso unha migalla de aurora.

Era a Lúa soia,
 era o sol que voces daba,
 era néboa envolta,
 era auga que corría,
 era vento,
 era a Terra toda.

Uces e toxos crucei,
 crucei o mar desde o fondo,
 crucei pincheiras e cumes.
 Fun rolando río abaixo,
 erguinme, crucei dos pinos,
 das carballeiras,
 da pandereta,
 (...) (Mariño 2006: 169-170)

Os elementos entregan a súa verdade a María Mariño, mesmo o envés das cousas se revela, por iso a plena comprensión permítelle ver un Sol que “alumaba como a noite” (Mariño 2006: 129). O Sol, case sempre evocado en maiúsculas, semella unha presenza totémica na obra de María Mariño. Imparable e personificado, o astro adquire as calidades dun deus plenipotenciario dador de vida múltiple, mais tamén cambiante e diverso segundo os tempos e as estacións, nunca igual nin estático, pleno na súa natureza cíclica, como podemos ver no poema 7 de *Verba que comenza*:

Palpas os tempos.
 Lambes as terras.
 Trillas os días
 e vas andando,
 sin parar andando.
 Coxeas no outono –meu arranque-.
 Alóngaste no estío –miña morte-.
 Á primavera dáste,
 dáste a todos os que logo de ti se chaman. (Mariño 2006: 159)

Mais María Mariño internarase non soamente na natureza do astro solar senón que a súa paixón metapoética e metalingüística internarase polo vieiro da nominalización e asairalle ó paso á palabra. Sol-estrela devén termo do morno lume, un nome “farto”, redondo e cheo, un nome tullido polo frío invernal, nome identificado coa cousa, nominalismo esencial, presenza pura da palabra encheita de realidade. Así pode María Mariño saber que o nome do sol “leva e dá”, entrega “mareas de verbas feitas”, voces e plenitudes na súa alta luminosidade, no grande claror da existencia, na feliz ascensión da luz que dá alegría e forza ós peitos dos humanos. Luz que non se extingue, símbolo da permanencia e da frutificación, do avance da vida que nunca se apaga:

Tolle o inverno o teu nome,
 o teu nome –morno lume-,
 o teu nome farto i esquecido,

esquecido
 entre muros lentos,
 entre pozas, terras-miñocas,
 entre mundo de sapos
 e calexas de lúa.

Farto!

O teu nome leva e dá.
 Dá mareas de verbas feitas,
 dá cantiga que se escoita,
 dá á terra voz e fala,
 dá a cada un dos tempos seu dono,
 dá larganza –peito de bríos-.
 Vein vindo a luz aquela que ti
 encendiches e non se apaga.

Sol! (Mariño 2006: 159-160)

María Mariño chega pois á senda fusional por camiños seguros. E igual que os antigos vates deviñan seres totais en radical comunión co mundo natural, tamén ela advertirá desta nova realidade ontolóxica: “Son a chuvia, son a neve, son o vento da xeadá” (Mariño 2006: 108), mesmo se os seus sentidos ou entendemento non están aínda acostumados á experiencia fusional que trastoca o cerne do ser: “Miro, miro e non vexo./ Sinto, sinto e non teño./ Oio lonxe e non entendo” (Mariño 2006: 108). E neste senso demanda á natureza un poder de voz, unha expresión que poida transcribir a mensaxe da “vella voz” que satura a súa recepción de signo intuitivo: “Naturaleza soia, trai de ti unha compañía,/ trai algo que sea novo da voz vella que me fala! (Mariño 2006: 108). Na pura contradición, o seu “sentir” é unha realidade de difícil comprensión, “con vida e sin vivir”(Mariño 2006: 87). As palabras de María Mariño que tentan “representar” como signos verbais a Natureza son para ela un “vestido feito por min”⁴ (Mariño 2006: 143). Tellus asístea de tal modo que sen ela perde a súa razón mesma de ser, o sentido final da súa existencia e a dor ou o peso do mundo vólvese insoportable:

Fuxe o meu peito de min
 si ela non cómpre ó redor.
 Lonxe dela non me fai o corpín,
 non pode ca lousa o meu cor. (Mariño 2006: 143)

Na terra radica pois, a forza e o pulo destas palabras nadas na terra. A poeta reconece que os seus son “dedos de terra” (Mariño 2006: 154). As palabras de Mariño á natureza son as da ecoloxía amorosa, as da comprensión profunda, as da tenrura dunha filla para unha nai ou dunha nai para unha filla, solidaria e próxima, integrante unha da outra, continuación física dos seres, na integralidade que nega a escisión. Escisión que non hai na vida verdadeira, pois na verdadeira vida a totalidade do amor impónse sen

fractura nin fenda nin lonxe nin poder destrutor. Na Vida somos, como quere María Mariño, un “soio latido”:

Ouh Natureza pequeniña e longa, hoxe
ténote na man, cinguidiña ós meus dedos de
terra,
puño xusto da miña forza,
soio latido. (Mariño 2006: 154)

E esta poética solidaria e solitaria, rodeada porén de todo o existente, María Mariño manifesta unha profundidade tal que a leva a poetizar mesmo o mundo subterráneo. Tamén a súa poesía é un mundo subterráneo que sae maxistralmente á superficie por fugas a alta presión. Ese, que ela denomina “mundo dos furados”, transmítelle unha voz escura do fondo xeolóxico, mesmo sen saber de onde procede, cal é a súa máxica orixe: “canta un cantar que eu aprendín/ Eles saben o que cantan i eu non sei a quen llo oín” (Mariño 2006: 113).

O mundo total de María Mariño é un “Mundo de todos”, un mundo dos furados -a terra profunda- que entrega o que ten, dadora de si mesma: “Erguédevos,/ erguédevos no berro:/ “Nós somos os que damos!” (Mariño 2006: 182). O mundo “dos bichiños todos”, que medran ocultos na súa razón subterránea, ese mundo canta tamén para María Mariño un himno na noite, cantan “erguidos de sabelo todo” (Mariño 2006: 182), na consciencia plena do existir. María Mariño percorre a Natureza que se concreta e encarna na montaña do Courel de arriba a abaixo, de dereita a esquerda, xira para ver o círculo completo da súa maxestosa realidade e perfura o seu senso ata o fondo mesmo alí onde a rocha inaugural do Courel se forma desde o principio dos tempos.

A poesía courelá de María Mariño é unha verba que non se impón, senón que expón, unha verba que non define, senón que escruta e interpreta. Non pretende ser unha voz definitiva ou conclusoria senón unha *Verba que comenza*, abraiada ante o mundo natural que a rodea, extasiada ante o propio don. Contén a imperfección da beleza máxima e a pureza de todo o que non se pretende puro. María Mariño olla cunha mirada admirativa o simple decorrer do tempo, a estrutura cíclica dos días e as estacións parece marcar tamén o seu propio ritmo, nunha actitude de aceptación do inescrutable. Nese senso, hai que advertir a abundosa poetización das estacións e mesmo dos meses, que atravesada toda a súa obra tanto en galego como en castelán.

A presenza do inverno sitúanos ante a total intemporalidade: “inverno vello sin anos” (Mariño 2006: 77), dirá María Mariño, idade do final das idades, descrepitude repetida ata a o inicio de si mesma. Unha descrepitude que leva no seu seo a posibilidade da morte. A presenza importante de Tánatos na obra mariñá responderá igualmente a unha metaforización natural e a unha aproximación telúrica. As súas visións da morte relaciónanse a miúdo coa contemplación dunha árbore ou dunha folla secas. Ámbolos dous motivos aparecerán na obra en galego coma en castelán. María Mariño procederá

a construír unha elexía que personifica estes elementos e que sitúa a voz poética na situación e sentimento de perda, de loito e de dó:

O ARBRE SECO

Adeus, arbre de anos feito!
-dinche as xeadas que che queimaron, o sol que che quentou
i o vento que por ti pasou.

Donde... aquelas noites frías
con mirada branca pola neve?

Agora
outra,
como aquela de aqués días,
mirarás encendido pola dor
o noso rostro que chegadiño a ti,
vela no lar a túa última coor... (Mariño 2006: 80)

O outono trae á obra de María Mariño o sabor do romántico devalar da vida no profundo do souto, tempo do acougo agoniante, previo a toda disolución. Así, para Mariño o outono “creba” o tempo e permite a accesión ó canto dos poetas. Tempo do recollemento, “O noso outono non brila, no ten de ouro a mirada./ O noso outono soio ten o silencio da chamada...” (Mariño 2006: 95). É esta, xa sabemos, chamada da vella voz. Unha vella voz que percorre na primavera os sendeiros “ruxindo” alegremente, a que fai cantar o cuco, a que estende o camiño longo da vida ante nós, un tempo “fiel”, para María Mariño, que en “Abril” oe dun “infinito”, “un harto crecer en lleno”. E na total plenitude da vida que renace en “MARZO”, pode oírse este rexudir: “vuelve la noche al día” (Mariño 2007: 165), ou simplemente, en “ABRIL”, todo fala e todo cala:

Muerto helecho pregunta:
De dónde viene este amor?
Florece en él todo en vida!
Todo calla.
Nada se oye. (Mariño 2007: 166)

O quietismo total chega á calor de “AGOSTO”, intre de “Solos”, recóndita calor das palabras retiradas á oración e ó descanso, paz do campo que non é traballado, hora da contención do alento na onda das altas temperaturas e na recepción afastada dun eco, pois ata os camiños “cantan” a súa soidade:

Quieta sigue la noche.
Ora el mundo del
sendero.
Teje el día en su retorno.
Guarda el aire
voz de aliento.

(...)

Tierras viven descanso
bajo el manto venidero.
En un Solo vive un eco...
Canta soledad el
sendero. (Mariño 2007: 170)

O LUGAR DA PAZ

Pode dicirse que a obra de María Mariño é o canto dunha Soa radical que atopou lugar para vivir a paz da súa soidade inmensa: a poesía manifestóuselle unicamente cando a beleza inhóspita e grandiosa dos cumes courelaos se lle revelou en toda a súa plenitude. Cando sentiu que a vella voz daquel lugar sen patria a chamaba para contarlle e cantarlle ó mundo a súa existencia. A palabra arredada da costureira noiosa transfórmase na mensaxe oculta recibida nun espazo único: Courel illa-refuxio, acubillo creativo, como tamén o fora para Uxío Novoneyra. E María Mariño entregou o seu don a esta terra que foi xa para sempre a súa, transformado o seu mar en monte, onde antigos cabaliños de mar respiran fosilizados unha memoria libre.

Foi pois, para María Mariño o Courel, terra da vida e da morte, da unión e a despedida, e sobre todo, destino, fonte e testemuño da súa explosión artística. Así o deixou escrito ela mesma na composición “CAUREL” do libro en castelán *Más allá del tiempo*, recentemente exhumado. No poema, a autora di ter atopado a “luz” interior na morada courelá: “hallando fui la luz/ la cual en sombra/ se había trocado” (Mariño 2007: 135). Así é o Courel a patria do nacemento á súa vocación, a ascensión final da súa personalidade profunda, marcada polo intenso da experiencia poética. O Courel é patria, pois, da resurrección da muller completa María Mariño:

En tu llanura nací.
Tu roca me dio aliento hecho.
En mi alma muerta vivió
tu bruma.
En tu bruma resucitó mi pecho. (Mariño 2007: 135)

A este lugar di chegar “En puntillas”, como chegaron tódalas mulleres ó saber, calada e discretamente. Mais tamén co silencio de quen entra por vía mística, en senso ascensional, ata atopar o significado último das cousas. A poeta inténrase pola “escura senda” da experiencia creadora ata arribar á chaira da revelación. O camiño que a conduce ó Courel condúcea á Poesía e a si mesma:

En puntillas fui llegando
a tu sendero más cercano,
paso a paso de la mano
me arrastró a la llanura. (Mariño 2007: 135)

E unha vez na chaira do coñecemento desaparecen antigas frustracións -“Ya en el llano recogí/ mi sueño de ayer turbado,/ sueño de ayer frustrado”- (Mariño 2007: 135), para dar paso ó soño do mañá. Esta resurrección, esta volta á vida, esta experiencia da vida plena posibilita a esencia solitaria do lugar. Nesta Soedade esencial courelá a poeta cingue o arredamento xeográfico ó recollemento espiritual e ó inmenso afastamento radical dos “Solos”, estranxeiros en tódalas patrias⁵: “¡Eres camino de Solos!./ de ellos eres fruto hecho” (Mariño 2007: 136). Neste senso, ela mesma chega a dicir no seu libro *Más allá del tiempo*: “Mi mayor placer es el estar sola”. A nena abismada, que contempla o mar de Noia ascende agora pola escala dun monte que só a pode conducir ó cume máis profundo de si mesma.

E precisamente por iso, porque se trata dunha obra auténtica, forxada na soidade da creación profunda e allea ós devires dos males do mundo, a obra de María Mariño contén moitas obras, moitas verbas que comezaron, moitos fíos dun tecido igual á propia vida, unha enerxía solar e subterránea que fala na lingua do Courel, pois a poeta, en plena coherencia co seu rito encantatorio exprésase no dialecto courelao que se converterá na súa lingua poética.

As palabras de María Mariño conservan un misterio que a lectura consegue amar pero non descifrar. O seu enigma é o enigma da Beleza que triunfa fronte a tódalas miserias, como a rocha courelá, firme e allea ós pequenos infernos do maldicir. A beleza total que se estende de cume a cume como un camiñante prehistórico, pois o Courel está constituído por pregamentos de bloques erráticos, igual igual que a Poesía. A obra de María Mariño é pois, entre outras cousas, un total canto de ecoloxía amorosa e respecto pola vida diversa, unha afirmación da liberdade onde o pracer dos sentidos planea coma unha aguia en voo aberto.

Precisamente cando escribimos estas palabras finais chéganos un “S.O.S polo Courel”, unha chamada ó respecto do patrimonio natural ante o desleixo e o espolio interesado dos poderes, que destrúen a beleza porque non a ven, que non respectan a vida porque non a aman, que ven minas e o vulgar proveito onde a poesía ve o ventre fecundo da montaña. Que a poesía inmensa do Courel se impoña. Que non nola neguen. Que nos deixen vivir na Paz do Lugar noso. Que pía para sempre o paxaro da paz no Courel de María Mariño.

NOTAS

1 Para todo o concernente aos datos biográficos seguimos a Blanco (2007a). 2 Para o estudo do tema do tempo, pode consultarse Nogueira (2007). 3 Para un achegamento ao tema da morte, pode verse Novo (2007).	4 Para unha poética do tecido en María Mariño, ver Blanco (2007b). 5 Para unha profunda análise do tema da estranxeiría, véxase Manuel Fernández (2007).

BIBLIOGRAFÍA

- Blanco, Carmen (2007a): *María Mariño. Vida e obra*, Vigo, Xerais.
- Blanco, Carmen (2007b): "A misteriosa tea entraña do tecer da costureira: a poética da vida de María Mariño", *María Mariño Carou*, "Día das Letras Galegas 2007", Departamento de Filoloxía Galega, Universidade de Santiago de Compostela, pp. 37-68.
- Fernández Rodríguez, Manuel (2007): "María Mariño: unha estranxeiría dende a praia ata o monte", *María Mariño Carou*, "Día das Letras Galegas 2007", Departamento de Filoloxía Galega, Universidade de Santiago de Compostela, pp. 93-112.
- Mariño, María (2006): *Obra Completa*, Vigo, Xerais.
- Mariño, María (2007): *Más allá del tiempo*, Santiago de Compostela, Alvarellos Editora.
- Nogueira, María Xesús (2007): "Mide o tempo a súa ponte. A temporalidade na poesía de María Mariño", *María Mariño Carou*, "Día das Letras Galegas 2007", Departamento de Filoloxía Galega, Universidade de Santiago de Compostela, pp. 69-92.
- Novo, Olga (2004): *Uxío Novoneyra. Lingua loaira*, XVIII Premio Literario Ánxel Fole, Fundación Caixa Galicia.
- Novo, Olga (2007), María Mariño Carou: Catro escenas de morte e unha lección de vida, *María Mariño Carou*, "Día das Letras Galegas 2007", Departamento de Filoloxía Galega, Universidade de Santiago de Compostela, pp. 113-130.
- Sanjurjo Fernández, Victoria (2006): "Introducción" á *Obra Completa* de María Mariño, Vigo, Xerais.